

priokus slovenskih, seveda poje slovenske pesmi in pogosto skrbi za pisne stike s sorodniki in prijatelji v domovini. V zvezi s tradicionalno vlogo ženske, ko je prenašanje in ohranjanje tradicije močno povezano z družinskim življenjem in prehranjevanjem, se mi zdi zanimivo, kaj se je v teku časa zgodilo z dvema glavnima ženskima organizacijama. Leta 1926 je Marie Prisland Slovensko žensko zvezo ustanovila zaradi tega, ker jo je jezilo, da so v slovenskih organizacijah ženske lahko delale, niso pa smele biti na vodstvenih mestih. Kljub temu program organizacije ni bil politično obarvan, pač pa je bil namen zveze medsebojna pomoč in ohranjanje tradicije. Progresivne Slovenke so bile ustanovljene 8 let pozneje in so imele izrazito politične cilje in naloge. Ukvarjale so se z izobraževanjem žensk, javnim delovanjem in humanitarnimi akcijami, poudarek je bil na ženski kot javni delavki. V Clevelandu sem izvedela, da danes program Progresivnih Slovenk nima več pravega smisla, saj se ženske lahko izobražujejo in udeležujejo vseh, posebnih potreb za humanitarne akcije pa tudi ni več. Pri mlajših ženskah se vedno bolj krepi potreba po tistem, kar je vedno ponujal program Slovenske ženske zveze, to je ohranjanje slovenske kulturne dediščine. Florence Unetich, predsednica Progresivnih Slovenk, in Joyce Plemel, ki je bila kot 16-letnica prisotna pri ustanovitvi organizacije v dnevni sobi svojih staršev, sta mi pripovedovali o tem, da so imele Progresivne Slovenke v zadnjih letih največjo udeležbo, ko so organizirale demonstracijo peke jabolčnega »štrudla« in je prišlo 180 mladih žensk.

Na drugi strani je za mlade ženske, ki jih srečujem v New Yorku in so prišle v Ameriko v zadnjih desetih, petnajstih letih, vprašanje stika s kulturno dediščino, domom, jezikom, starši in prijatelji v veliki meri rešeno z dostopom do interneta. Kot je rekla ena od njih, njihov dom sta torbica in računalnik. Zanje je internet kraj, kjer je možna vsakodnevna komunikacija s starši, prijatelji, otroki, znanci in kraj, kjer so shranjene fotografije, albumi, spominki, pisma. Eksistenčne težave in vprašanja se pojavljajo na drugi ravni, ko se sprašujejo, kam naprej, ali morda nazaj, saj je ta »nazaj« danes veliko bolj vabljiv kot kdajkoli. Slovenija ne pozna pomanjkanja ali omejevanja svobode in kvaliteta življenja je visoka. Zanimivo je, kako se odnos do kulturne dediščine spremeni, ko dobijo ženske otroke. Četudi je intenzivno iskanje oziroma ohranjanje identitete prisotno že pred tem, se ob soočenju z otrokovo prihodnostjo vprašanja kulturnega in etničnega porekla, jezika, vrednot, navad in običajev pojavijo na drugačen in veliko bolj usoden način. Vsa ta vprašanja ženske, pa naj so prišle v Ameriko pred tremi leti ali pa so že tretja generacija, zelo resno postavljajo. Zakaj? Pri odgovorih na to vprašanje najdemo neverjetno širok razpon razlogov, od tega, da bi hotela svojim otrokom prihraniti lastno izkušnjo mukotrpnega iskanja identitete, do tega, da bi hotel narodno zavedno vzgojo vnukov njen oče, če bi bil še živ, ali da je danes to moderno in je v Ameriki zelo cenjeno, če si še kaj drugega razen Američan. Posebej imenitno je v tem smislu biti slovenskega porekla, so mi povedali, ker je to nekaj tako – eksotičnega!

Irena Gantar Godina: *Slovenske izobraženke v Pragi*

V glavnem se ukvarjam s Slovenci v slovanskem svetu, ki morda tudi zato ali prav zato niso povsem tipični izseljenci. Moje zanimanje velja predvsem izobražencem oz.

slovenskim študentom, ki so iz svoje ožje domovine odhajali na študij v »širšo« domovino, se pravi na Dunaj, v Gradec in kasneje seveda v slovanski svet, v Prago, Krakov, Lvov. Tisti čas so ta tri mesta tudi za slovenske študente najbolj pomembna. Tu bom govorila predvsem o Slovenkah, ki so študij dokončale – ali pa tudi ne – na Češkem.

Ženske so bile v tem kontekstu seveda prikrajšane že v osnovi: po določbah iz leta 1878 so lahko univerzitetna predavanja obiskovale samo izjemoma. Njihove prošnje so reševali posamično, od primera do primera. Med izjemnimi primeri ni najti kake Slovenke. Toda tudi če so dobile dovoljenje za obiskovanje predavanj, jim vpis, tj. imatrikulacija, na univerzo še vedno ni bil dovoljen. Vse, kar so dobile, je bila lahko le frekvenca za točno določeno ali določena predavanja, medtem ko uradnega dokumenta o dovoljenju za obisk predavanj ali uradnega potrdila, da so predavanja obiskovale, niso mogle dobiti. Šele marca 1896 so dovolili nostrifikacijo medicinskega doktorata, doseženega v inozemstvu, in šele marca 1897 je bil končno tudi ženskam dovoljen vpis na filozofsko fakulteto. Seveda je morala biti kandidatka avstrijska državljanka, stara najmanj 18 let z maturo domače ali tuje gimnazije. Slovenskih študentk tudi po tem letu na univerzah v monarhiji ni bilo veliko. Toda podatki o tem, kaj je najbolj zanimalo slovenske študentke, kažejo, da se jih je največ želelo vpisati na filozofsko in medicinsko fakulteto. Leta 1901 je na avstrijskih univerzah prijavljenih 139 žensk, od tega 112 za študij na filozofski fakulteti, 10 na medicinski in 17 na pravni. Toda v tem času še nobena Slovenka ni bila vpisana na praško univerzo.

Čeprav se začnejo po letu 1892 tudi Slovenci v večjem številu odločati za študij v Pragi in po 1896 tudi Hrvati, bi lahko pričakovali, da se bodo na češko univerzo vpisovale tudi slovenske študentke, predvsem npr. na filozofsko fakulteto, ki je nudila velike možnosti študija. Med prvimi se je leta 1900 na češko univerzo vpisala Zofka Kvedrova, ki je v Pragi ostala do leta 1906; poleg obiskovanja predavanj je bila zelo dejavna tudi v kulturnopolitičnih društvih slovenskih, hrvaških in srbskih študentov. Kvedrova je, preden je prišla v Prago, med drugim študirala tudi na Dunaju, v Bernu in Berlinu. Študija v Pragi ni dokončala, preselila se je v Zagreb in tam nadaljevala svojo pisateljsko in publicistično pot.

Torej lahko za prvo slovensko diplomantko oz. doktorantko štejemo leta 1906 na filozofsko fakulteto vpisano Ano Jenko, ki je leta 1911 uspešno opravila doktorat iz kemije. Za Ano Jenko je bilo nekako naravno, da je študirala na Češkem, v slovanskem okolju, saj je bila hči zelo proslovansko usmerjenega kulturnega delavca, sicer zdravnika, Ljudevita Jenka in njegove žene Terezine Mihajlovne. Oba sta bila agilna propagatorja učenja ruskega jezika na Slovenskem. Po Sloveniji, zlasti v Ljubljani in na Vrhniki, sta ob koncu 90-ih let prejšnjega stoletja ustanovljala t. i. ruske krožke, ki jim oblast nikakor ni bila naklonjena. Vse to – dobro situirana in izobražena družina, slavofilstvo – pojasnjuje, zakaj se je *Ana Jenko* vpisala na češko univerzo. Verjetno so bile tudi druge, poznejše študentke na avstrijskih univerzah večinoma iz dobro situiranih in »prosvetljenih« družin. In ko že govorimo o prezrtih Slovenkah: Ana Jenko, rojena 9. 6. 1886 v Ljubljani, ni zabeležena niti v SBL niti v Enciklopediji Slovenije, kar bi lahko bila, saj je bila ena prvih Slovenk z doktoratom s slovanske univerze.

Druga je bila *Valerija Strnad* (1880-1961), ki je na češki medicinski fakulteti doktorirala leta 1916 in hkrati s tem odprla novo poglavje v slovenski medicini, saj so ji kmalu sledile še druge Slovenke. V SBL je Strnadova označena kot »prva slovenska zdravnica s popolno medicinsko fakulteto«. Še leto po koncu 1. svetovne vojne je ostala na Češkem, v Čeških Budjevicah; leta 1919 je s češko zdravniško ekipo odšla v Jugoslavijo, kmalu zatem v Slovenijo, kjer je živela in delala v Železnikih. Druga uspešna slovenska medicinka, ki je na Dunaju in v Pragi študirala medicino in bila leta 1920 promovirana, je bila *Amalija Šimec* (1893-1960). Iz njenega življenjepisa (SBL) je razvidno, da je bila v svojem poklicu zelo aktivna in uspešna, zlasti na področju bakteriologije. Predavala je tako v Evropi kot ZDA, kjer se je tudi izpopolnjevala, objavljala poljudnoznanstvene članke s področja zdravstvene zaščite, pripravila učni načrt iz higijene za srednje šole in s svojim celotnim delovanjem osveščala širše prebivalstvo na področju higienskih razmer.

Tudi po letu 1918 je bilo med slovenskimi študentkami v Pragi promoviranih največ pet medicink: Nada Slavnik (1895-1924), medicino dokončala leta 1920, Valerija Valjavec (1888-1981), študij končala 1921, Marija Goropevšek (1894-1979), študij zaključila 1921, Marija Fink (1897-1971), medicina, 1923, ter Sabina Praprotnik (1898-1986), medicina, 1924.

Njihove letnice rojstev povedo, da so pripadale generaciji preporodovcev oz. jugoslovanski ideji in skozi to slovanski vzajemnosti naklonjeni generaciji, kar je gotovo vplivalo na njihov izbor mesta študija oz. univerze.

Na drugi strani pa mislim, da je bilo za tiste ženske, ki so imele umetniške ambicije – igralske, likovne, glasbene – precej lažje. Te so se lahko že zgodaj udeleževale ali vpisovale v razne krožke, tečaje ali vsaj razna umetniška društva. Tako so si pridobile potrebno znanje in izobrazbo, se vrnile domov ali pa so nadaljevale kariero tudi po drugih mestih Avstrije in Evrope. Med temi najdemo kasneje precej uspešnih, če omenim samo igralki Zofijo Borštnikovo, igralko, ki je v Pragi obiskovala dramatično šolo in ustvarila veliko igralsko kariero, in Marijo Raisnerjevo, operno pevko Gabrijelo Mrak in druge. Tudi likovne ustvarjalke, kot slikarka Strnenova ali kiparka Bulovec, so na Češkem pa tudi drugod lahko izpopolnjevale svoje znanje. Med glasbenicam naj posebej omenim Jarmilo Lily Gerbic (1877-1964), ki je izhajala iz glasbene, izobraženske in obenem slovanofilske družine in je lep primer vpliva družinskega okolja in naziranj. Njen oče Fran Gerbic, operni pevec v Pragi in slavofil, je seveda vztrajal, naj tudi hči nadaljuje njegovo glasbeno-umetniško pot. Tako je Gerbiceva pravzaprav prva Slovenka, ki je leta 1901 ali 1902 opravila kompleten konservatorij iz solopetja in klavirja. Po končanem študiju je nekaj časa kot profesorica solopetja delala v Pragi, potem pa se je zaradi očetove bolezni vrnila v Ljubljano.

Tudi po letu 1918 oz. po ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani leta 1919 so Slovenci še vedno odhajali na študij v Prago na Karlovo univerzo (od 1918 češka univerza). Poleg tega da je jugoslovanska vlada v tem času študij na Češkem še podpirala, so se po letu 1918 Slovenci v Prago vpisovali dokaj množično tudi zato, ker je Deželna vlada za Slovenijo v Ljubljani odobraval posebn kredit za študente, ustanavljali so

posebne denarne fonde ipd. Po letu 1922 pa se je situacija spremenila in študij na Češkem ni bil več zaželen. Oblast je propagirala predvsem študij na jugoslovanskih univerzah, tako da je Slovencev na praški oz. češki univerzi vedno manj; večinoma so ostajali na umetniških šolah. Oblast propagira jugoslovanske univerze predvsem zato, ker se je ravno okrog leta 1920 in 1922 med študenti v Pragi zelo okrepilo komunistično gibanje. Kot je znano, je bila takrat Češka ena redkih evropskih držav, kjer komunistična stranka ni bila prepovedana. Tako je oblast raje videla, da so vsi študirajoči »Jugoslovani« »pospravljeni« v Jugoslaviji, tj. pod kontrolo oz. policijskim nadzorom...

Kakorkoli že, mislim, da je v povedanem zajet samo drobec nekaterih ženskih usod, ki so študirale in nekatere tudi ne dokončale študija in prav o teh ne vemo veliko. Virov in literature je malo, prepričana sem, da je bilo vpisanih več, da pa mnoge niso mogle dokončati študija iz različni razlogov, večinoma gotovo zaradi finančnih težav, saj je iz povedanega razvidno, da so se na študij lahko podale le ženske iz dobro situiranih družin; tiste, ki so se odločile za Prago pa sploh, saj je bilo znano, da je bila Praga dražja kot Dunaj.

Prav tako zelo malo vemo o njihovi zunajštudijski dejavnosti: ni znano, ali so sodelovale oz. delovale v slovenskih študentskih društvih, ali so se udeleževale raznih prireditev ipd., razvidno je le, da v študentska in dijaška glasila večinoma niso dopisovale. Velika izjema je prav nemirna Zofka Kvedrova, ki je sodelovala tako s slovenskimi kot hrvaškimi in srbskimi študenti v Pragi, dopisovala v slovenske in druge revije in časopise (Veda, Naši zapiski, Novo Doba), si tudi dopisovala s slovenskimi izobraženci (Anton Dermota) in podobno. Čeprav teh slovenskih izobraženek ne moremo obravnavati kot tipične izseljenke ali pripadnice manjšin, saj so bile predvsem izobraženke, zdravnice in umetnice, ki so študirale in delovale zunaj svoje ožje domovine, si kot skupina s posebnimi značilnostmi zaslužijo posebno mesto pri proučevanju zgodovine slovenskega izseljenstva.

Marina Lukšič Hacin: Moja naloga pri tem projektu je nekako iz dveh vidikov. Prvega bi samo omenila in se bomo k njemu vrnili na koncu, to je teoretski vidik. Moja naloga je, da ob sodelovanju z nekaterimi drugimi sociologi opredelim osnovne kategorije, ki jih bomo uporabljali v projektu. Torej, utemeljitev projektnih izhodišč, tez in kategorij, razdelava teoretično-metodološkega aparata raziskave za objavo, primerjava slovenskih študij na temo ženske in migracije z drugimi ter umestitev ženskih (migracijskih) študij v kontekst razprav o multikulturalizmu.

Za primer si pogledjmo pojem iz naslova. Tradicija. Kaj je tradicija, kaj je kulturna tradicija v izseljenskih kontekstih? Včasih se pri analizi migracijske dinamike, ki je specifična, srečaš s potrebo po redefiniciji starih pojmov ali celo po izpeljavi novih kategorij. Prav izseljenske situacije kažejo, da neglede na težnje in prizadevanja številnih teoretikov danes pojma tradicija ne moremo tako lahko zavreči. Če bi ga zavrgli, bi moral njegovo mesto zavzeti nov pojem s podobno vsebino. Izhod iz zagate je torej v redefiniciji pojma za specifične kontekste. Pri tem pa ne govorimo o pojmu tradicija, ki je definiran v diadi tradicija-moderno, ko je tradicija del analitično-teoretskega (idealno